

SEMPRE HI HA VENT A LES NOSTRES CANÇONS

LA NATURA COM A PROTAGONISTA DE LA CANÇÓ

Carles Gámez

Ens ho ha de dir la veu tremolosa
i trista d'un campanar.
Un cop de llum i el crit d'una garsa
que ha despertat amb fam i busca
per entre blats i civades
qualsevol cosa per omplir el pap.

JOAN MANUEL SERRAT,
Cançó de matinada, 1967

Quan en la primavera de 1967 Joan Manuel Serrat va saltar a les llistes d'èxits amb *Cançó de matinada*, a més de la novetat de veure un tema en català als primers llocs dels *hit-parade*, la composició aportava un ingredient, que si no totalment innovador, almenys sí que era poc freqüent en la música pop de l'època: la crida naturalista ara com a protagonista destacat del cançoner popular. En uns moments en què la societat espanyola descobria els braços seductors de la societat de consum, el cantant fixava la seua mirada en un món rural, allunyat i aliè del nou paradís electrodomesticat que projectava una rampant televisió en blanc i negre. Serrat feia una vibrant defensa i proclama d'arrelament al paisatge català i mediterrani, del qual ja havia donat primícies a propòsit d'aquell «mar tan nostre que ve a besar-me el rostre» que enuncitava en la cançó *Ara que tinc vint anys*, el seu primer manifest biològic.

Al llarg de la seua obra literària i musical, al costat de temàtiques com les amoroses o de caràcter social, sobreixirà en la lírica serratiana la natura experimentada des de diferents miradors i continguts. Des de l'observació reflexiva a l'alerta ecològica, des del paisatge botànic –amb una llista abundant de les diferents espècies arbòries, com oliveres, roures, alzines, pins, palmeres, etc.– a l'observatori ornitològic poblat per gavines, falziots, coloms, pardals, o falcons, entre altres espècimens; o el cant a bestioles més

domesticades com el gall *carnerià* o el gos, rodamón i llibertari. Tot un decàleg d'intencions expressives amb la natura com a protagonista que acabarà erigint-se com un dels motius més persistents en l'obra de Serrat i distingint-la estilísticament d'altres cançoners d'autor.

Però com a expressió lírica, la cançó segueix puntualment els temes que han passat prèviament per les pàgines de la poesia i els seus artífexs, els poetes. Gràcies a la cançó, molts d'aquests poemes han arribat al gran públic ara transformats en tonades populars. Entre les diferents expressions musicals, la cançó francesa ha estat –i ho continua essent–, una de les que més s'ha acostat a l'hora de traduir i acompanyar amb música aquesta intensitat lírica i expressiva oriünda de la poesia. El seu exemple literari, com a vehicle comunicatiu, serà imitat pels homes i dones de la primerenca Nova Cançó a l'hora de fer una cançó amb cara i ulls. Cantants-creadors com Charles Trenet, Georges Brassens, Jacques Brel o Léo Ferré o, des d'un vessant més popular i comercial, Gilbert Bécaud, Charles Aznavour o Adamo, traduiran als seus textos aquesta intensitat i emocions variades referides a la natura, el paisatge o la geografia física, juntament amb altres arguments i preocupacions. Així, Trenet construeix una peça

com *Le mer* destinada a convertir-se en un clàssic i obra de referència per a tota la cançó popular del segle xx:

La mer
qu'on voit danser le long des golfes clairs
a des reflets d'argent
la mer
des reflets changeants
sous la pluie.

CHARLES TRENET, *La mer*, 1943

Per la seua banda, Brassens, quan deixa l'observació tendra o sarcàstica dels seus coetanis, fixa brillantment

De dalt a baix, els cantautors Raimon, Maria del Mar Bonet i Joan Manuel Serrat. La Nova Cançó es va caracteritzar per la reivindicació política, però al mateix temps trobem les primeres referències ecològiques en una societat encara poc donada a tenir en compte el valor de la natura.

els seus versos en el marc natural. Mediterrani com Trenet, deixa la seua empremta i el paisatge del seu Llenguadoc en una cançó com *Supplique pour être enterré à la plage de Sète*. *Mediterráneo*, de Serrat, i *Les merves vacances*, d'Ovidi Montllor, tenen el seu origen en aquest tema brassenià, un vibrant i joiós testament musical a la vora del Mare Nostrum:

Juste au bord de la mer à deux pas des flots bleus,
 creusez si c'est possible un petit trou moelleux,
 une bonne petite niche.
 Après de mes amis d'enfance, les dauphins,
 le long de cette grève où le sable est si fin,
 sur la plage de la corniche.

GEORGES BRASSENS, *Supplique pour être enterré à la plage de Sète*, 1966

Pròxima i contemporània, la cançó italiana, des de la més literària i d'autor a la cançó popular i de consum, tampoc es privarà de la influència de la *chanson* com a referència musical i estètica, i sabrà traduir a les paraules i temps de la cançó, l'emoció davant el paisatge, els colors de la natura i els seus vistosos elements. Autors i intèrprets com Gino Paoli, Fabrizio de André, Luigi Tenco, Lucio Battisti, Sergio Endrigo, Lucio Dalla i altres sumaran a les seues cançons aquesta cultura naturalista. Un territori físic vist, ja siga des de l'exaltació emocional a la manera dels romàntics o com a marc sensual del sentiment amorós.

Sapore di sale
 sapore di mare.
 Che hai sulla pelle
 che hai sulle labbra.
 Quando esci dall'acqua
 e ti vieni a sdraiare
 vicino a me, vicino a me.

GINO PAOLI, *Sapore di sale*, 1963

■ DEL VENT RAIMONIÀ AL MAR AMIC DE LLUÍS LLACH

A la seua primera cançó, Raimon invocava el vent per fer el seu crit existencial i juvenil. Paral·lelament, i en un altre punt del planeta, un jove músic anomenat Bob Dylan també feia servir el vent per llançar una sèrie d'interrogacions incisives enmig d'un temps tumultuós i oscil·lant. Al costat de temàtiques de caire cívic o amorós, per citar dues de les principals línies que recorren la seua espina musical, l'obra raimoniana sempre ha tingut un fort arrelament en el paisatge i la natura mediterrània reforçada amb el suport de poetes com Salvador Espriu i Ausiàs March. Altres intèrprets com Serrat, Lluís Llach, Maria del Mar Bonet o Ovidi Montllor trobaren aquesta comunió entre poesia, natura i música en autors com Salvat-Papasseit, Josep Carner, J. V. Foix, Roselló-Pòrcel o Costa i Llobera, per citar alguns dels escollits per a la melodia adhesiva.

La discografia dels representants de la Nova Cançó conté nombroses referències a la natura, temes que havien tractat abans els poetes. En la *chanson* francesa i la cançó italiana també trobem aquestes al·lusions a l'entorn natural i, en especial, al Mediterrani.

Quan la llum pujada des del fons del mar
a llevant comença just a tremolar,
he mirat aquesta terra,
he mirat aquesta terra.

Quan per la muntanya que tanca el ponent
el falcó s'enduia la claror del cel,
he mirat aquesta terra,
he mirat aquesta terra.

RAIMON, *He mirat aquesta terra*, 1980
Lletra: SALVADOR ESPRIU

La contemplació del paisatge, de l'ordre natural, de la bellesa de la natura, tot sovint l'aprofita Raimon per llançar una reflexió més profunda i transversal, ja siga de caràcter personal, amorós o col·lectiu. En un dels temes de la seua primera època, *El País Basc*, se serveix dels diferents elements de la natura com a bandera victoriosa de la identitat amagada del poble basc. La força del paisatge *euskaldun* actua de projector de la identitat prohibida:

Tots els colors del verd
sota un cel de plom
que el sol vol trencar.
Tots els colors del verd
en aquell mes de maig.

Portava el vent la força
d'un poble que ha sofert tant.
Portava la força el vent
d'un poble que ens han amagat.

RAIMON, *El País Basc*, 1967

En una de les darreres cançons de Raimon, *Si miraves l'aigua*, una vegada més, el mar apareix com a referent geogràfic i vital, i torna a fer acte d'aparició a través de la força mutant i cromàtica de l'aigua.

Blanca, blanca, blanca
Bat contra la roca
L'aigua, l'aigua, l'aigua.
Malva, malva, malva
A la llum de l'alba
L'aigua, l'aigua, l'aigua.
Verda, verda, verda
Al matí es desperta
L'aigua, l'aigua, l'aigua.

RAIMON, *Si miraves l'aigua*, 2006

Maria del Mar Bonet i Lluís Llach van estar dels últims jutges a incorporar-se al moviment de la Nova Cançó. Tant l'intèrpret mallorquina com el cantant empordanès han continuat aquesta relació de complicitats

entre la natura i la cançó, entre l'estrofa i l'univers físic. En el cas de Maria del Mar Bonet aquesta relació està íntimament lligada a un paisatge, a la geografia de les Illes –els versos d'Estellés li serviran per a fer una de les seues cançons més reeixides– i, per extensió, a la Mediterrània, com a referent existencial, estètic i musical. Un paisatge que en moltes ocasions acaba destil·lant en les seues cançons una forta càrrega de sensualitat i erotisme.

El cel prepara secrets
murmuris de mandarina.
I les riberes del vent
esgarrien taronjades.

MARIA DEL MAR BONET, *Sóller*, 1974
Lletra: BARTOMEU ROSSELLÓ-PÒRCEL

Pel que fa a Llach, com en altres intèrprets de la cançó, el diàleg amb la natura transcendeix el propi marc o paisatge, per esdevenir metàfora, com en *Com un arbre nu*, o servir de pont per a altres arguments. En *Un nívol blanc*, una de les seues cançons més intenses, Llach se serveix d'aquest element atmosfèric per fer una reflexió sobre la vida i la mort, i, al cap i a la fi, sobre l'inevitable pas del temps. Per la seua banda, Maria del Mar Bonet, en una de les seues primeres cançons, *Cançó del bon amor*, utilitza els diferents elements de la cartografia física –el vent, els arbres, la lluna– com a contrapunt a la seua frustrant i no corresposta declaració amorosa:

Sa lluna encara no és posta,
si aç es cap la veuré.
Jo cant as mig des carrer
bon amor, davant ca vostra.
Davant ca vostra hi ha
bon amor, dos garrovers
m'agradaria ser arbre
ventura em veuries més.

MARIA DEL MAR BONET, *Cançó del bon amor*, 1968

Però si hi ha un element comú en Lluís Llach i Maria del Mar Bonet, i en el qual han incidit més freqüentment, aquest sense dubte és el mar. El mar com a metàfora alliberadora o paisatge físic es fa present en moltes de les seues cançons com a protagonista absolut o secundari. Llach li dedica títol i àlbum discogràfic, *El meu amic el mar* (1978), com a repòs del guerrer després del combat antifranquista. També s'hi adreçarà en forma de pregària, transformant-lo en deessa i invocació espiritual:

Maremar, feu-vos present
a l'altar del meu paisatge.

LLUÍS LLACH, *Maremar*, 1985

I uns anys després, ara amb el suport literari de Miquel Martí i Pol, construirà «un pont de mar blava» com a element d'unió i mestissatge entre les diferents cultures de La Mediterrània.

Un pont de mar blava per sentir-nos frec a frec.
Un pont que agermani pells i vides diferents.

LLUÍS LLACH, *Et deixo un pont de mar blava*, 1993.
Lletra: MIQUEL MARTÍ I POL i LLUÍS LLACH

Aquest element físic, el mar, esdevé una vegada més recurs expressiu i dramàtic per a Maria del Mar Bonet:

No trobaràs la mar,
la mar fa temps que va fugir:
un dia se'n va anar
i em va deixar aquí.

MARIA DEL MAR BONET, *No trobaràs la mar*, 1970

L'arribada d'altres veus i sensibilitats amb el rock com a bandera musical va projectar sobre la cançó i aquesta relació continuada amb la natura altres punts de vista i estètiques. Creadors com Pau Riba i Jaume Sisa, grups com la Companyia Elèctrica Dharma, fins arribar a les noves generacions, amb noms com Roger Mas, Manel, El Petit de Cal Eril o els Antònia Font, introdueixen altres mirades, unes voltes filtrades per l'ull surrealista o transgressor, d'altres pel descobriment o experiència iniciàtica a l'hora de projectar i condensar la natura en les seues cançons.

Pioner i heterodox, Pau Riba va vertebrar un àlbum com *Jo, la do-*

© MÈTODE

nya i el gripau, a partir del propi contacte i experiència amb la natura, ací en el marc de l'illa de Formentera, tot donant una confluència joiosa entre cançó, música i univers. Un retorn a l'Arcàdia feliç des del paradís lisèrgic:

Jo sóc el cel
I la donya és la terra
El cel i la terra del gripau.

PAU RIBA, *Jo, la donya i el gripau*, 1971

Per la seua banda, Jaume Sisa, l'altre element galàctic de la cançó, farà tot sovint de la natura i els seus components un recurs literari, ja com un element sorprenent i exòtic o un mirador privilegiat des d'on contemplar la quotidianitat. Cantor de la vida urbana –des dels seus angles més surrealistes i inhabituals–, la natura en Jaume Sisa sempre és un camp de ficció, estimulant i artificios.

Però de les darreres veus, potser és la de Roger Mas la que millor ha sabut copsar en la cançó l'energia de l'element natural, entre allò salvatge i allò cultivat, donant-li un to misteriós i fascinant. Un retorn melòdic al bosc màgic i encantat:

Pinta'm deltes embriuxats,
camps de claror,
per entre cors d'arbres antics.
Pinta'm nervis de fulles blaves,
túnels de bogor,
per entre llums de teixits d'argent.
Dóna'm claus i oxidades puntes,
vèrtex d'energia,
per entre nits furgar la vida.

ROGER MAS, *Foc a l'obaga!*, 2010

■ CANÇÓ I ECOLOGIA, CONVERGÈNCIA I UNIÓ

En aquesta comunió entre cançó i natura, més tard o més d'hora el factor ecològic havia de fer acte de presència. Li pertoca a Serrat haver estat dels primers a fer l'alerta ecològica amb la seua cançó *Pare*, una composició on el cantant introdueix de manera emotiva i pedagògica la denúncia ecològica:

Pare, si no hi ha pins
no es fan pinyons
ni cucs ni ocells.
Pare, on no hi ha flors
no es fan abelles,
cera ni mel.

JOAN MANUEL SERRAT, *Pare*, 1973

Serrat reincidirà en altres cançons en aquesta alerta ecològica –*Plany al mar*, *El agua*– tot i que sense l'encert, ni la resposta popular, que en aquella primera cançó. En *Vigila el mar*, Maria del Mar Bonet també s'avançava a la denúncia ecològica. Un compromís que ha continuat present en la seua obra posterior:

Vigila el mar,
que la pluja no és teva
i el sol enlluerna a poc a poc.

Vigila el mar,
que la boira t'esbulla
i el vent plora el record.

Vigila el mar,
que l'ocell ja no canta
i els terrats s'han cobert de brutor.

MARIA DEL MAR BONET, *Vigila el mar*, 1977

Per últim, un tercer exemple, en aquest cas de Raimon, que fa servir un fenomen com els desastres naturals, la sequera, per reflexionar posteriorment sobre temes col·lectius:

Al meu país la pluja no sap ploure:
o plou poc o plou massa;
si plou poc és la sequera,
si plou massa és la catàstrofe.
Qui portarà la pluja a escola?
Qui li dirà com s'ha de ploure?
Al meu país la pluja no sap ploure.

RAIMON, *Al meu país la pluja*, 1983

Diu Maria del Mar Bonet en una de les seues composicions que «sempre hi ha vent a les nostres cançons», unes paraules que resumeixen aquesta relació continuada entre cançó i natura. Segurament perquè la natura, com la música, sempre tindrà el poder de captivar la nostra mirada, d'excitar els nostres sentits. ☺

Carles Gámez. Periodista i escriptor. Autor de *Lluís Llach* (Edicions 3 i 4, 1993) i *Al vent. Crònica d'una nova cançó* (PUV, 2009).